DOI 10.33190/0027-2833-338-2024-5-004

Валентина БАЛАЖ

Національний університет «Києво-Могилянська академія»
вул. Григорія Сковороди, 2, Київ, 04655, Україна
Електронна пошта: v.balazh@ukma.edu.ua
orcid.org/0000-0002-0039-5183

ЕВФЕМІЗМИ Й ДИСФЕМІЗМИ В КОНТЕКСТІ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПРАГМАТИКИ (на матеріалі текстів сучасної української літератури)

У статті аналізуються явища евфемії та дисфемії на матеріалі текстів сучасних українських авторів, адже в їхніх творах помічаємо визначальні особливості, важливі для нашого дослідження. Розгляд п'ятнадцяти романів дає змогу стверджувати, що евфемізація та дисфемізація є характерними явищами для українського художнього дискурсу. У межах статті виокремлено 287 евфемізмів і 219 дисфемізмів. Евфемізми й дисфемізми визначено як непрямі мовленнєві акти (згідно з класифікацією Дж. Серля) й досліджено в межах прагмалінгвістичного вчення. Цей підхід уможливлює комплексний аналіз явищ, адже часто спостерігається використання імплікатур як елементів прихованого, додаткового, невербалізованого значення, а також пресупозицій, які містять покликання на спільну, вже відому інформацію в повідомленні. Наголошено також на важливості розгляду номінацій з урахуванням прагматичних принципів спілкування, серед яких принцип кооперації Г. Грайса й принципи ввічливости Дж. Ліча, П. Браун і С. Левінсона (зокрема «теорія втрати чи збереження обличчя»). Виокремлено стратегії, застосовані авторами в дослідженні вторинних найменувань. Зокрема, для реалізації мовленнєвих евфемістичних актів використовують стратегії уникнення, асоціативного покликання, приховування, неназивання, описовости, а для дисфемістичних мовленнєвих актів характерні стратегії асоціативного покликання, пейоративного порівняння, негативного маркування, дискредитації та зневаги. Евфемізація й дисфемізація дають змогу авторам реалізувати переслідувані інтенції, доповнюючи фрагменти повідомлень емоційно-експресивними компонентами, що урізноманітнюють стилістику тексту.

Ключові слова: евфемізм, дисфемізм, лінгвістична прагматика, прагмалінгвістика, мовленнєвий акт, імплікатура, пресупозиція.

Сучасний український видавничий процес перебуває на стадії піднесення — попри війну, складні економічні умови, обстріли друкарень відкриваються нові видавництва, а вже знані й відомі друкують, зокрема, й невідомих авторів-початківців. Це знаменує появу багатьох текстів сучасної української

Цитування: Балаж В. Евфемізми й дисфемізми в контексті лінгвістичної прагматики (на матеріалі текстів сучасної української літератури). Мовознавство. 2024. № 5. С. 66–75. https://doi.org/10.33190/0027-2833-338-2024-5-004
Citation: Balazh V. (2024). Evfemizmy y dysfemizmy v konteksti linhvistychnoi prahmatyky (na materiali tekstiv suchasnoi ukrainskoi literatury) [Euphemisms and dysphemisms in the framework of linguistic pragmatics (based on contemporary ukrainian literature)]. Movoznavstvo, (5), 66–75. [In Ukrainian]. https://doi.org/10.33190/0027-2833-338-2024-5-004
Стаття опублікована за ліцензією CC BY-SA 4.0 (http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

літератури, які необхідно вивчати, аналізуючи притаманні їм особливості. Недостатньо досліджені явища евфемії та дисфемії в контексті художнього дискурсу стали предметом розгляду пропонованої статті.

Для аналізу було обрано п'ятнадцять текстів сучасних українських письменників і письменниць, різних за жанровою належністю та стильовими параметрами. Вдалося виділити 287 евфемізмів і 219 дисфемізмів.

Стосовно термінології зазначимо, що ми визначаємо евфемізми й дисфемізми як непрямі мовленнєві акти з протилежною іллокутивною силою, а евфемію (евфемізацію) та дисфемію (дисфемізацію) як цілеспрямовані процеси мовленнєвої діяльности. Зауважимо, що М. Касас Ґомез також розглядає евфемізми в контексті прагматичного вчення, кваліфікуючи їх як мовленнєві акти, що є дискурсивним використанням мовцями деяких лексичних замінників [Casas Gómez : 48]. Запропоноване визначення передбачає дослідження вторинних найменувань у межах прагмалінгвістичного вчення, що, на наш погляд, є виправданим й актуальним. Якщо для попередніх етапів характерним було дослідження позаконтекстуальних мовних явищ, то сучасні мовознавчі праці, особливо західних науковців, пов'язані з антропоцентричними й контекстуальними аспектами, з визначенням комунікативної настанови того чи того конкретного висловлення, інтенцій автора тощо.

Становлення лінгвістичної прагматики як галузі мовознавства ознаменував так званий прагматичний бум, який передусім представлений дослідженнями Г. Грайса, Дж. Остіна, Дж. Серля та ін., чиї праці заклали основні ідеї для подальших наукових розвідок. Оскільки ми визначаємо евфемізми й дисфемізми як мовленнєві акти, важливо згадати засновника цієї теорії — Дж. Остіна. Виокремивши перформативи як речення, що передбачають виконання дії під час мовлення, він акцентує увагу на діяльності, яку передають певні типи висловлень, а визначають їх контекстуальні аспекти [Austin : 12]. Запропонована трискладова структура мовленнєвого акту водночас дала змогу розмежувати семантичні та прагматичні аспекти в межах мовленнєвих дій: локутивний акт буквально означає процес «промовляння»; його розглядають у межах семантики, аналізуючи фонетичну, граматичну природу висловлення, а також його зміст і референцію; іллокутивний акт передбачає спосіб, у який здійснюється локуція, визначаючи комунікативну настанову конкретного висловлення; перлокутивний акт є наслідком / впливом висловлення на почуття, думки чи дії авдиторії (він залучає аспекти попередніх двох видів актів) [Austin : 95–98].

Відповідно до іллокутивної сили, характерної для типів висловлень, Дж. Остін виділяє п'ять класів іллокутивних актів:

1) вердиктиви, які характерні для винесення вердикту;

2) ексерситиви, що передбачають використання прав, впливу чи повноважень;

3) комісиви, які притаманні зобов'язанням, наприклад обіцянкам;

4) бехабітиви, що мають зв'язок із соціальними поведінковими проявами;

5) експозитиви — дають пояснення тому, як висловлення вписуються в хід розмови [Austin : 151].

Критикуючи таксономію свого попередника, Дж. Серль наголошує на необхідності враховувати іллокутивну силу дієслів, зважаючи на контекст, а не на їхні формальні вияви [Searle 1976 : 8]. Натомість він пропонує власний поділ, виокремлюючи: а) репрезентативи, які передбачають відповідальність мовця за істинність повідомлення; б) директиви, які передбачають ви-

конання слухачем певної дії, яку задає мовець; в) комісиви, які передбачають накладання зобов'язання; г) експресиви, іллокутивною силою яких є вираження психологічного стану мовця та ступінь його відвертости; д) декларативи як особливий клас мовленнєвих актів, адже вони передбачають відповідність між пропозиційним змістом і реальністю, що залежить від успішної дії одного з учасників комунікації [Searle 1976 : 10–13]. На наш погляд, евфемізми й дисфемізми є непрямими мовленнєвими актами що, за визначенням Дж. Серля, спостерігається у випадках, коли іллокутивна мета висловлення не цілком відповідає реалізованій мовній структурі; деякі речення, що містять «індикатор однієї іллокутивної сили для одного типу іллокутивного акту, можуть уживатися для того, щоб реалізувати додатково й інший тип іллокутивного акту» [Searle 1975 : 59]. Це спостерігаємо саме в евфемізмах і дисфемізмах як непрямих репрезентативах (асертивах), адже крім повідомлення певного виду інформації вони або пом'якшують, або, навпаки, — негативізують той аспект, про який ідеться у фрагментах повідомлень.

Серед характеристик непрямих мовленнєвих актів виокремлюють множинність значень, логічний пріоритет значень, раціональність, конвенційність, увічливість і цілеспрямованість [Clark : 431–433]. Варто звернути увагу на аспект увічливости, адже цей прагматичний параметр визначає правила спілкування, що й викликає появу багатьох непрямих мовленнєвих актів. Загалом прагматична парадигма досліджень показала, що комунікативна діяльність відбувається відповідно до певного набору правил, за якими комуніканти регулюють і визначають спілкування. Зокрема, йдеться про принцип увічливости Дж. Ліча. Базовим і бажаним результатом мовленнєвої комунікації є успішне її завершення, уникнення можливих девіацій, що забезпечує зазначений принцип, адже різні комунікативні ситуації передбачають різний ступінь і вид увічливости. У цього принципу дослідник виділяє шість максим: такту, великодушности, схвалення, скромности, згоди й симпатії. Максима такту передбачає мінімізування незручностей і забезпечення максимуму користи для співрозмовників. Максима великодушности закликає мінімізувати вигоду для себе, натомість звести до максимуму незручности для себе. Максима схвалення передбачає уникнення осуду та превалювання схвалення інших. Максима скромности закликає менше вихваляти себе, натомість збільшити самозасудження. Максима згоди передбачає зведення до мінімуму розбіжностей між мовцями та закликає до досягнення максимальної згоди між комунікантами. Максима симпатії закликає мінімізувати антипатію між тобою й іншими, а також висловлювати максимум симпатії стосовно інших [Leech 1983 : 132]. Завдяки дотриманню цих максим адресат має змогу уникнути можливої комунікативної девіації та успішно реалізувати комунікативний намір. Категорії ввічливости притаманна необов'язковість (є ситуації, за яких комуніканти обирають інші стратегії), градаційність, відчуття норми, ситуативність, взаємна асиметрія, повторюваність поведінки, передавання ціннісної операції, схильність до збереження рівноваги цінностей між учасниками комунікації [Leech 2014 : 4–8]. Ці властивості простежуються в більшості мовленнєвих актів, які мають успішно реалізуватися.

Однією з провідних у сучасній прагмалінгвістиці є концепція ввічливости П. Браун і С. Левінсона, для яких головним постає абстрактне поняття «обличчя», «яке складається з двох конкретних типів бажань ("face-wants"), що приписуються учасниками взаємодії одне одному: бажання бути безпе-

решкодним у своїх діях (негативне обличчя), і бажання (в деяких аспектах) отримати схвалення (позитивне обличчя)» [Brown, Levinson : 13]. Запропонована концепція має два пов'язані між собою аспекти: 1) «негативне обличчя» із вимогою відстоювання власних кордонів, право на свободу дій і свободу від нав'язування; 2) «позитивне обличчя» з властивим йому постійним образом саморепрезентації, що також викликає бажання схвалення особи [Brown, Levinson : 61]. Безпосередній зв'язок з цією концепцією засвідчують дефініції, запропоновані К. Алланом і К. Баррідж, які аналізують вторинні номінації в межах прагматичного підходу. На їхню думку, евфемізм є альтернативою неприємному виразові, що використовують задля уникнення можливої втрати обличчя [Allan, Burridge : 202]. На противагу цьому дисфемізм — вираз, для якого характерні образливі щодо денотата, авдиторії конотації, через що його замінюють нейтральним чи евфемістичним виразом [Allan, Burridge : 202]. На наш погляд, остання теза не завжди практично актуальна, адже трапляються ситуації, коли дисфемізація стає навмисно обраною стратегією, яка реалізує певні комунікативні інтенції.

У художньому дискурсі евфемізми й дисфемізми характеризуються різноплановим тематичним охопленням. Попри те, що обрані романи переважно мають різні жанрові й стильові параметри, помітна схожість тем і причин евфемізації. Зокрема, це стосується теми тілесности, фізіологічних проявів тощо, наприклад: «На шостий день у Люди настала "*акліматизація*"» [ТК : 99]. За словниковим визначенням, акліматизація — це «пристосування людей, тварин і рослин до нових кліматичних та інших умов життя» [Словник української мови : 153]. Дефініція цього поняття не передбачає покликання на розлади травлення, про що йдеться в цитованому фрагменті повідомлення. Процес дефекації є однією з найбільш табуйованих тем, принаймні в нашому суспільстві, а табу вимагає переосмислення та, як результат, уникнення прямої номінації. У такому разі, використовуючи поняття, що завуальовує цей процес, у евфемістичному мовленнєвому акті твориться евфемістична імплікатура. Прагмалінгвістика вивчає аспекти мовленнєвої діяльности, які оперують категорією імпліцитности, містять імпліковані (приховані) компоненти як певний невиражений вербально зміст.

Поняття імплікатури запропонував Г. Грайс, визначаючи її як прихований зміст, що його адресат спілкування має змогу декодувати в процесі комунікації [Grice : 44]. Ця теорія безпосередньо пов'язана з принципом кооперації, адже через порушення його максим і виникають комунікативні імплікатури. Тобто мовець у процесі мовленнєвого акту стає перед вибором: дотриматися принципу ввічливости, не вербалізуючи табуйованого / неприємного поняття, чи принципу кооперації, зокрема максими відношення, обираючи пряму номінацію; така авторська стратегія передбачає, що читачі декодують прихований зміст на базі фонових знань і контексту. Пропонуємо цю стратегію кваліфікувати як евфемістичний непрямий мовленнєвий акт уникнення номінації. Наприклад:

«— А, перепрошую, якщо мені захочеться до кльозету?
— Там попід стінами чимало вазонків… різні фікуси, шмікуси, рододендрони, шмародендрони… *Давненько їх не поливали*…
— А якщо я захочу…
Та їх і *добривом не підсипали*… Так що з Богом…» (ТС : 192).

У цьому фрагменті попри те, що ми виділили основні евфемістичні маркери, увесь діалог можна вважати непрямим евфемістичним мовленнєвим актом, де обоє комунікантів дотримуються принципу ввічливости, порушуючи максиму якости принципу кооперації. Тут використання імплікатури та її декодування можливе завдяки використанню стратегії асоціативного покликання відповідно до схожости процесів, про які йдеться: «<…> але почула теж самий тільки стогін і непристойне *perdissimo*, тоді метнулася назад у хату<…>» (ТС : 103). Ще один приклад використання стратегії асоціативного покликáння, який, проте, має й додатковий аспект — створення комічного ефекту завдяки використанню фонетичної гри: додавання гіперболічного італійського суфікса *-issimo*, що переважно виражає надмірний ступінь інтенсивности.

Часто в сучасних текстах української літератури евфемізуються назви статевих органів. Це в принципі є відображенням нашої мовної картини світу, адже досі табуйованими є прямі номінації як у розмовному дискурсі, так і в інших типах дискурсів, що пояснюється почуттям сорому, ніяковости тощо. Нерідко, як і в попередніх прикладах, стратегією евфемістичних мовленнєвих актів є асоціативне покликання:

> «Ага, особливо як вона нахилиться в своєму халаті так, що *вареник вид* <…>» (ТК : 172), «<…> вона, хоч і не бачила обличчя негідника, але чудово розпізнала *знаряддя злочину* <…> а я б навіть сказав *інструмент* <…>» (ТС : 168), «<…> зісохлий і зчорнілий, як і все його тіло, Дмитриків *корінець* <…> побачила живий чоловічий *страм* при світлі <…> дужий-здоровий Павлів *батіг* <…> і оцей зів'ялий Дмитриків *пуп'янок* <…>» (МННН : 26).

Також можна навести приклади, коли застосовується стратегія неназивання поняття: «<…> розстібнувши штани, демонструвати *своє… е-е… свій… одне слово*, *всім відомо*, *що*…» (ТС : 168).

Наступною групою виокремлених евфемістичних мовленнєвих актів є ті, що стосуються хвороб / станів людського організму, наприклад: «Спершу виявили *онкологію* "*по-жіночому*", але хвороба побула і пішла» (ВН : 111). На наш погляд, використання іншомовної лексеми і генералізованого поняття замість назви конкретної хвороби дає змогу втілити стратегію приховування, адже порушується максима кількости принципу кооперації. Попри те, що така стратегія, на нашу думку, властива більше масмедійному чи політичному дискурсу, все ж є випадки, коли її застосовують і в інших контекстах: «В інтернаті для дітей із *затримкою розумового розвитку* переважно перебувають соціальні сироти <…>» (ВН 54), «Завтра в цей час вдома буде тільки її донька. Надя. *Вона трохи незвичайна дитина*» (ЯБВЦП : 479), «Десь під землею в нескінченних багаторівневих катакомбах прокинулася маленька дівчинка, що *мала деякі особливості сприйняття*» (ЯБВЦП : 502). Тема психічних розладів і станів викликає незручності в комунікації, адже підбір «неправильної» лексеми чи виразу може сприяти комунікативній девіації. Сьогодні, коли проблема збільшення кількости людей з інвалідністю є нагальною, важливо використовувати коректні номінації [див.: Довідник безбар'єрности]. У зазначених прикладах з роману для уникнення образливого, чутливого поняття автор застосовує стратегію описовости, підбираючи перифрази для донесення поняття до читачів/героїв роману.

Прагмалінгвістичний підхід до аналізу мовних явищ дозволяє не лише виділяти приховані компоненти значення — імплікатури, але й пресупозиції, які є одними з ключових понять лінгвістичної прагматики і також трапляються в межах евфемістичних мовленнєвих актів. У випадку з текстом «Солодка Даруся» М. Матіос евфемізм, що містить пресупозицію, є твірним для всієї концепції роману і стає відправною точкою для інтерпретації твору. Попри те, що фактично пояснення цього концепту постає вже наприкінці, читач очікує від назви певних рис характеру героїні або ж її долі, що розкриються в тексті: «Вони в селі собі думають, що Даруся не розуміє, що, аби не казати *дурна*, вони їй кажуть *солодка*» (СД : 10). Цей концепт є провідним для побудови сюжету. На наш погляд, авторка використовує стратегію асоціативного покликання.

Якщо евфемізми допомагають дотримуватися ввічливости, то дисфемізми, навпаки, негативізують дискурс, залучаючи різні стратегії, для реалізації неввічливих інтенцій. Як українські, так і західні дослідники більшу увагу приділяють саме аспектам евфемізації, тому необхідним є аналіз дисфемізмів як явищ з особливим прагматичним потенціалом. Дисфемізація може стосуватися вже згаданих тем, проте відмінним є їхнє вираження, наприклад: «До стіни магазину *криво*, *немов інвалід*, притулилася телефонна будка» (ВПП : 118). Як зазначалося, у сучасному суспільстві дедалі частіше вживають більш коректні й інклюзивні терміни, такі як *людина з інвалідністю*, що відображає новий підхід до сприйняття людей з подібними порушеннями, зосереджуючи увагу на людині, а не на її фізичних обмеженнях. Попри те, що у фрагменті повідомлення порівняння неспрямоване на людину/особу, такий вираз є дисфемістичним, адже використання лексеми *інвалід* сприймається грубо, неприйнятно. На наш погляд, тут застосовано стратегію пейоративного порівняння, що порушує максими принципу ввічливости.

Використання негативізованої лексеми, проте вже на позначення людини, спостерігаємо і в реченні «Як уродить *каліку* — не біда. Вигодують» (МННН : 10). Дисфемістична імплікатура виявляється в тому, що автор не лише номінує, повідомляє щось, використовуючи слово *каліка*, а водночас виражає ставлення, адже важко уявити застосування цієї лексеми щодо когось, до кого відчуваєш повагу. У подібних випадках утілення дисфемістичного мовленнєвого акту можливе завдяки використанню стратегії негативного маркування.

Одними з класичних прикладів евфемізмів, які аналізуються в багатьох дослідженнях, є евфемізми смерти, адже саме ця тема є однією з найбільш табуйованих. Проте цікавими є приклади дисфемізмів, оскільки вони дуже чітко відповідають втіленню імплікатурного дисфемістичного непрямого мовленнєвого акту. Аналіз текстів сучасної української літератури демонструє їхнє частотне використання: «Я і сам їх боюся, хоч уже й не так сильно. Хіба що побажати, щоб вони *повиздихали*» (ВПП : 338), «Чекала, коли самі *виздихають* з голоду» [МННН : 171]. Застосована тут стратегія зневаги виявляється у вираженні негативного ставлення через опис потенційної дії. Важливо звернути увагу на трискладовий поділ номінацій, де є евфемізм як пом'якшування; дисфемізм як негативізація; ортофемізм як нейтральна лексема (термін, запропонований К. Алланом і К. Баррідж) [Allan, Burrige : 31]. Наприклад, якщо аналізувати тему смерти, то евфемізмом буде *відійти у засвіти* («Гілю, на той час усі, кого ти знаєш, будуть або дуже старими, або

відійдуть у засвіти») (ТН : 38), дисфемізмом — *здохнути* / *виздихати*, а ортофемізмом — *померти*. Евфемізми й ортофемізми виникають унаслідок самоцензури, а їхнє використання пов'язане з бажанням мовця уникнути негативних чи незручних аспектів у комунікативному акті. Ортофемізми є більш формальними й буквальними, ніж евфемізми, а також не характеризуються образністю, емоційно-експресивним забарвленням тощо, об'єктивізуючи подачу інформації, тоді як дисфемізми «(подібно до евфемізмів) є більш образними й емоційно-експресивними, ніж ортофемізми» [Allan, Burrige : 33]. Цей поділ дає змогу утвердити, на наш погляд, доцільність кваліфікування евфемізмів і дисфемізмів як непрямих мовленнєвих актів, адже крім повідомлення інформації вони містять додатковий складник.

Трапляються випадки, коли дисфемістичний мовленнєвий акт поєднує застосування різних стратегій, наприклад: «Ще ж *хуйло не здохло*» (Д : 131). Стратегія зневаги використовується поряд із негативним маркуванням особи, про яку йдеться у фрагменті повідомлення. На наш погляд, тут наявна соціумна лінгвокультурна пресупозиція, адже йдеться про фрагмент колективного когнітивного простору, що пов'язаний зі специфікою культурного сприйняття й актуалізується в міжкультурній комунікації [Бацевич : 103]. Попри те, що ім'я не назване, читачі мають змогу декодувати це завдяки спільному суспільному контексту.

Художній дискурс характеризується використанням імплікатурних виразів, які, на відміну від прямих вказівок/описів ставлення героїв до подій, дають змогу читачеві бути більше залученим до тексту: «— *Срати я хотів* на таку вашу владу, що під ковдру людям зазирає!» (СД : 81). Цей фрагмент демонструє використання стратегії дискредитації, адже завдяки вираженню негативного ставлення до влади мовець підважує її авторитет, власне, дискредитуючи її в очах адресатів. У репліці «Начальник дивиться на мене з ненавистю, *як на Гітлєра*» (ВПП : 78) застосовано стратегію пейоративного порівняння, що часто трапляється в аналізованих прикладах дисфемізмів, адже дає змогу підсилити негативну конотацію повідомлення, додаючи емоційно-експресивного забарвлення.

Отже, аналіз евфемістичних і дисфемістичних непрямих мовленнєвих актів свідчить, що автори творів по-різному оперують максимами принципу ввічливости й кооперації, дотримуючись їх або ж, навпаки, порушуючи. Це приводить до виникнення нових номінацій, які додають художньому тексту емоційно-експресивного забарвлення й особливої конотації. Досліджені приклади демонструють, що евфемістичні непрямі мовленнєві акти втілюють стратегії уникнення, асоціативного покликання, приховування, неназивання й описовости, а дисфемістичні — асоціативного покликання, пейоративного порівняння, негативного маркування, дискредитації та зневаги.

ЛІТЕРАТУРА

Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики : підручник. Київ : Академія, 2011. 304 с.

Довідник безбар'єрності. *Без бар'єрів*. URL: https://bf.in.ua/ (дата звернення: 26.09.2024).

Словник української мови : у 20 т. / голов. наук. ред. В. М. Русанівський. Київ : Наук. думка, 2010. Т. 1. 912 с.

Allan K., Burridge K. Euphemisms and Dysphemisms: Language Used as Shield and

Weapon. New York; Oxford University Press, 1991. 263 p.
Austin J. L. How to do things with words. Oxford : Clarendon Press, 1962. 174 p.
Brown P., Levinson S. C. Politeness: Some universals in language usage. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 345 p.
Casas Gómez M. The Expressive Creativity of Euphemism and Dysphemism. *Lexis. Journ. in English Lexicology*. 2012. N 7. P. 47–70.
Clark H. H. Responding to indirect speech acts. *Cognitive Psychology.*1979. Vol. 11. P. 430–477.
Grice. H. P. Logic and conversation / P. Cole, J. L. Morgan (Eds). *Syntax and semantics*. New York : Academic Press, 1975. Vol. 3. P. 41–58.
Leech G. N. Principles of Pragmatics. London : Longman, 1983. 257 p.
Leech G. The Pragmatics of Politeness. New York : Oxford University Press, 2014. 343 p.
Searle J. R. A Classification of Illocutionary Acts. *Language in Society*. 1976. Vol. 5. N 1. P. 1–23.
Searle J. R. Indirect Speech Acts. *Syntax and semantics.* New York : Academic Press,1975. Vol. 3. P. 59–82.

Дата надходження до редакції: 10.10.2024
Дата надходження після доопрацювання: 18.10.2024
Дата затвердження редакцією: 24.10.2024

ДЖЕРЕЛА

БП	Павлюк І. Білий попіл / пер. з рос. М. Бриних. Львів : Вид-во Старого Лева, 2023. 352 с.
ВН	Богомаз О. Весілля Настусі. Роман про подорож додому. Київ : Лабораторія, 2023. 208 с.
ВПП	Оксеник С. Вбивство п'яної піонерки. Львів : Вид-во Старого Лева, 2018. 352 с.
Д	Горіха Зерня Т. Доця. Київ : Білка, 2023. 304 с.
Др	Кузнєцова Є. Драбина. Львів : Вид-во Старого Лева, 2023. 280 с.
ЗПЄЗ	Левкова А. За Перекопом є земля. Кримський роман. Київ : Лабораторія, 2023. 392 с.
Л	Тараторіна С. Лазарус. Харків : Віват, 2023. 496 с.
МНННН	Матіос М. Майже ніколи не навпаки. Сімейна сага в новелах. 3-тє вид. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2022. 192 с.
СД	Матіос М. Солодка Даруся. 5-те вид. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023. 208 с.
СМ	Кузнєцова Є. Спитайте Мієчку. Львів : Вид-во Старого Лева, 2023. 272 с.
ТК	Сем'янків (MED GOblin) А. Танці з кістками: медичний трилер. Київ : Віхола, 2023. 368 с.
ТН	Павлюк І. Танець недоумка / пер. з рос. Р. Мельників. Львів : Вид-во Старого Лева, 2023. 680 с.
ТС	Винничук Ю. Танго смерті. Нова, доповн. ред. 3-тє вид. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023. 432 с.
ЧН	Халіл Р. Часу немає / пер. з рос. С. Осока. Львів : Вид-во Старого Лева, 2023. 648 с.
ЯБВЦП	Павлюк І. Я бачу, вас цікавить пітьма / пер. з рос. В. Стах. Львів : Вид-во Старого Лева, 2023. 664 с.

Дата надходження до редакції: 10.10.2024
Received in revised form: 18.10.2024
Accepted: 24.10.2024

REFERENCES

Allan K., Burridge K. (1991). *Euphemisms and Dysphemisms: Language Used as Shield and Weapon*. New York: Oxford University Press.

Austin J. L. (1962). *How to do things with words*. New York: Clarendon Press.

Batsevych F. S. (2011). Vstup do lingvistychnoi pragmatyky. Kyiv: Akademia. [In Ukrainian].

Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage.* Vol. 4. Cambridge: Cambridge University Press.

Casas Gómez M. (2012). The expressive creativity of euphemism and dysphemism. *Lexis. Journal in English Lexicology*, (7), 47–70.

Clark H. H. (1979). Responding to indirect speech acts. *Cognitive psychology*, 11(4), 430–477.

Dovidnyk bezbar'iernosti. Bez bar'ieriv. URL: https://bf.in.ua/ (last accessed: 29.09.2024). [In Ukrainian].

Grice H. P. (1975). Logic and conversation. *Syntax and semantics*, (3), 41–58.

Leech G. (2014). *The pragmatics of politeness*. Oxford University Press.

Leech G. N. (2016). *Principles of pragmatics*. Routledge.

Searle J. R. (1975). Indirect speech acts. *Syntax and semantics*, (3), 59–82.

Searle J. R. (1976). A classification of illocutionary acts. *Language in society*, 5 (1), 1–23.

Slovnyk ukrainskoi movy: in 20 vols. V. M. Rusanivskyi etc. (Eds.). Kyiv: Naukova dumka, 2010–. [In Ukrainian].

SOURCES

BP Pavliuk I. (2023). Bilyi popil. M. Brynykh (Transl.). Lviv: Vydavnytsvo Staroho Leva. [In Ukrainian].

CHN Khalil R. (2023). Chasu nemaie. (Transl.). Lviv: Vydavnytsvo Staroho Leva. [In Ukrainian].

D Horikha Zernia T. (2023). Dotsia. Kyiv: Bilka. [In Ukrainian].

Dr Kuznietsova Ye. (2023). Drabyna. Lviv: Vydavnytsvo Staroho Leva. [In Ukrainian].

L Taratorina S. (2023). Lazarus. Kharkiv: Vivat. [In Ukrainian].

MNNN Matios M. (2022). Maizhe nikoly ne navpaky. Simeina saha v novelakh. Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA. [In Ukrainian].

SD Matios M. (2023). Solodka Darusia. Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA. [In Ukrainian].

SM Kuznietsova Ye. (2023). Spytaite Miiechku. Lviv: Vydavnytsvo Staroho Leva. [In Ukrainian].

TK Sem'iankiv (MED GOblin) A. (2023). Tantsi z kistkamy: medychnyi tryler. Kyiv: Vikhola. [In Ukrainian].

TN Pavliuk I. Tanets nedoumka. (2023) / per. z ros. R. Melnykiv. Lviv: Vydavnytsvo Staroho Leva. [In Ukrainian].

TS Vynnychuk Yu. (2023). Tango smerti. Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA. [In Ukrainian].

VN Bohomaz O. (2023). Vesillia Nastusi. Roman pro podorozh dodomu. Kyiv: Laboratoriia. [In Ukrainian].

VPP Oksenyk S. (2018). Vbyvstvo p'ianoi pionerky. Lviv: Vydavnytsvo Staroho Leva. [In Ukrainian].

YBVTP Pavliuk I. (2023). Ya bachu, vas tsikavyt pitma / per. z ros. V. Stakh. Lviv: Vydavnytsvo Staroho Leva. [In Ukrainian].

ZPYZ Levkova A. (2023). Za Perekopom ye zemlia. Krymskyi roman. Kyiv: Laboratoriia. [In Ukrainian].

Received: 10.10.2024
Received in revised form: 18.10.2024
Accepted: 24.10.2024

Valentyna BALAZH
National University of Kyiv Mohyla Academy
2 Hryhoriya Skovorody str., Kyiv, Ukraine
E-mail: v.balazh@ukma.edu.ua
orcid.org/0000-0002-0039-5183

EUPHEMISMS AND DYSPHEMISMS IN THE FRAMEWORK OF LINGUISTIC PRAGMATICS (based on contemporary Ukrainian literature)

The article analyzes the phenomena of euphemism and dysphemism based on the texts of contemporary Ukrainian authors. Given the current publishing trends, we observe an increase in the number of publications, particularly by novice authors, whose works contain defining features important for analysis. Fifteen novels have been analyzed, and the research concerning them allows us to assert that euphemization and dysphemization are characteristic phenomena of Ukrainian artistic discourse. Within the article, 287 euphemisms and 219 dysphemisms have been identified. Euphemisms and dysphemisms are defined as indirect speech acts (according to the theory and classification of J. Austin) and are studied within the framework of pragmatic linguistics. This approach enables a comprehensive analysis of the selected phenomena, as the use of implicatures as elements of hidden, additional, non-verbalized meaning is often traced, as well as presuppositions that refer to shared, already known information within the message. The importance of considering the selected nominations concerning pragmatic principles of communication is also established, among which are Grice's cooperation principle and the politeness principles of G. Leech, P. Brown, and S. Levinson (specifically, the «theory of face loss or preservation»). Strategies used by authors within the studied secondary nominations are highlighted. In particular, the realization of speech euphemistic acts is traced through strategies of avoidance, associative reference, concealment, non-naming, and descriptiveness, while the strategies characteristic of dysphemistic speech acts include associative reference, pejorative comparison, negative marking, discrediting, and contempt. Euphemization and dysphemization allow authors to realize their pursued intentions, supplementing fragments of messages with emotional-expressive components that diversify the text's stylistics.

Keywords: euphemism, dysphemism, linguistic pragmatics, pragmalinguistics, speech act, implicature, presupposition.